

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שיעור מורינו הרב פרשיות ויחי שמות וארא תשע"ב

בענין ברכת הבנים "ישימך... יברכך..."

חלק האגדה

א] "ויברכם ביום ההוא... בך יברך ישראל... ישימך... כאפרים וכמנשה", וצ"ב מה היא הברכה לבני יוסף שישראל יברכו את ילדיהם שיהיו כמותם, ונראה בפשטות שהכונה שבני יוסף יתברכו כ"כ עד שהברכה הראויה ביותר שיוכלו ישראל לברך את ילדיהם היא שיהיו כאפרים וכמנשה, וכן הוא בפירוש רבינו הרש"ר, עיי"ש.

ב] ואמנם צ"ב במה התיחדו שבטי אפרים ומנשה שישראל מתברכים שיהיו כמותם. והנה בב"ק יז. מצינו ב' מעלות שהתיחדו בהם בני יוסף, דז"ל הגמ' שם: "כל העוסק בתורה ובגמ"ח זוכה לנחלת שני שבטים... לכילה כיוסף [עיי' מהרש"א דהיינו לריבוי פריה ורביה כיוסף, וכדמצינו ביהושע ובגמ']... אית דאמרי אויביו נופלים לפניו כיוסף דכתיב בהם עמים ינגח...", וי"ל א"כ דלמעלות אלו של בני יוסף התכונה הגמ'.

ג] ואולם מהמשך הפסוקים "ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם... ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים" נראה שמעלת בני יוסף המדוברת כאן היא שהם מושיעי ישראל, וכמו שאמרו בב"ק שם אויביו נופלים תחתיו כיוסף, וכנ"ל.

ועיי' ב"ב קכג: "ויהי כאשר ילדה יעקב את יוסף, מ"ש כי אתיליד יוסף, א"ל ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש...". והיינו כנ"ל שמעלת בני יוסף היא שאויביהם נופלים תחתיהם, וכאן מצינו שמעלה זו היא ביותר מול בני עשו שתקון העולם יהיה כשינוצחו בני עשו, וכמ"ש ועלו מושיעים וכו' והיתה לה' המלוכה.

ד] שמא יש להוסיף בזה שביוסף מצינו שהיה בן זקונים של יעקב, ופירש"י שזיו איקונין שלו היה דומה לו, וביאור הדבר נראה שיוסף נחשב ביותר כממשיכו של יעקב [וכידוע פנים הוא מלשון פנים], כמו כן יוסף הינו בנה של רחל שהיתה עיקרה של בית [עיי' רש"י רות ד' י"א, ובכמה דוכתי], ובכורה א"כ הוא ממשיכו של יעקב¹.

חלק ההלכה

א] הנה נהגו ישראל לברך מלבד ברכת ישימך וכו' גם את ברכת כהנים, וכבר תמהו רבים מה ההיתר לכך, הלא זר הנושא כפיו עובר בעשה, כדאיתא בגמ' כתובות כד:.

ב] ובגמ' בשבת קיח: נאמר "וא"ר יוסי מימי לא עברתי על דברי חברי יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה".

¹ העירו בזה דלפי"ז מובנת ברכת יעקב ליוסף, ברכות אביך גברו על ברכות הוריי", דהיינו שברכות אברהם ויצחק נתונות ליוסף שהוא בעיקר ממשיכו של יעקב.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ובתו' שם [ד"ה אילון] כתבו "לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה וכו'".

וצע"ג איך כתב ר"י שאין איסור בזר העולה, הלא מבואר בגמ' כתובות שאיסור עשה יש בזה, וכו"ל.

ג] ובהפלאה בכתובות שם פירש, שלתוספות בשבת אין כונת הגמ' בכתובות שם שיש איסור על זר לברך מדכתיב "כה תברכו" אתם ולא זרים [כפי' רש"י בכתובות], אלא איסור העשה המוזכר בגמ' שם הוא מה שהזר מתבטל ע"י זה מלהתברך ע"י הכהנים. דהנה כתב בס' חרדים שאף הישראלים העומדים ומתברכים ע"י הכהנים גם הם בכלל המצוה², והעומד בצידי הכהנים ואין פניו מול פניהם ה"ה כעם שאחורי כהנים שאינם בכלל ברכה ומבטל בזה את מצותו לקבל הברכה מפי הכהנים, ובגמ' בשבת שם מדובר שלא היו כהנים מבלעדיו ובין כך לא היה מתברך, וא"כ לא היה שום איסור אם היה מברך את ישראל [מלבד ברכה לבטלה].

ד] ובהגהות ברוך טעם על ההפלאה שם תמה על דבריו, שהרי קי"ל שהעומדים בצידי הכהנים הינם בכלל הברכה, וכדאיתא בשו"ע סי' קכ"ח סעיף כ"ד [ומקור הדברים מהגמ' סוטה לח. כפי' הטור שם ודלא כרש"י שם].

ואולם בבה"ל שם [ד"ה אבל] כתב שאין העומדים בצידי הכהנים מתברכים אא"כ מצדדים פניהם אל הכהנים, ולפי"ז המברך עם הכהנים ואינו מצדד פניו אליהם אינו בכלל ברכה לכו"ע, וא"ש דברי ההפלאה.

ה] אמנם מה שנקט ההפלאה שהישראלים המתברכים הינם מקיימים מצוה ממש אינו מוסכם, ובמהר"י אסאד כתב שאין כונת החרדים אלא שהינם מסייעים לכהנים במצותם ולא שיש כאן ממש קיום מצוה.

[וע"ע עמק ברכה [נשיאת כפים ז'] שהוכיח שנחלקו בדין זה הריטב"א והראב"ד]

ו] עוד יש להעיר לכאור' על תירוצו של ההפלאה, דהנה שם בכתובות דנה הגמ' האם מעלים מנשיאות כפים ליוחסין, דמכיון שזר הנושא עובר בעשה אם כן מוכח ממה שאדם זה נושא כפיו שודאי כהן הוא. והנה לדרכו של ההפלאה צ"ב מה ההוכחה, שמא בדעתו לשמוע ברכת כהנים במקום אחר דבאופן זה לפי ביאורו אינו בעשה כלל, וצריך לידחק דמיירי שאין עוד מנין בעיר וכדו', וצ"ע.

ז] וברמ"א [בדרכי משה ריש סי' קכ"ח] כתב ליישב את דברי התו' להיפך מדרכו של ההפלאה, דאיסור העשה המוזכר בכתובות אינו אלא כשעולה לבדו, אולם אם עולה הזר עם הכהנים אין בכך איסור, ובכה"ג מיירי בגמ' בשבת שם.

אולם בהפלאה שם תמה על תירוצו, דאם כשזר עולה יש בזה איסור עשה ד"אתם ולא זרים", מה לי עולה לבדו מה לי עולה עם כהנים אחרים.

ח] ושמא יש לבאר את סברת הרמ"א. דהנה יש לדון האם כשעולים כמה כהנים יש כאן ברכה פרטית מכל כהן או ברכה משותפת מכולם. והנה אם נאמר שיש כאן ברכה משותפת, י"ל שגם כשזר עולה מכיון שאינו מברך לבדו אלא נטפל לברכת הכהנים אינו בכלל העשה, דהעשה אינו אלא כשזרים מברכים בפני עצמם.

וכדמות ראייה שכשכמה כהנים מברכים יש כאן ברכה משותפת, ממה שמצינו שיש הסוברים [רבינו פרץ, הובאו דבריו בטור קכ"ח ד'] שאין מצות עשה על הכהן לברך אלא כשיש עוד כהן עמו. ואם נימא שכל כהן מברך לעצמו מה לי מברך עם עוד כהן מה לי מברך לעצמו, ועיין.

עוד יש להוכיח קצת, ממה דקי"ל שמשום כבוד הציבור אין כהן קטן רשאי לברך לעצמו אלא יכול להצטרף עם כהנים גדולים המברכים. ואם נימא שכל כהן מברך לעצמו, מה לי מברך עם גדולים מה לי מברך לעצמו, הלא בכל אופן כפופים הציבור לברכת קטן. אולם אם נימא שכשמברך עם עוד כהנים אינו אלא מצטרף לברכתם א"ש, ועיין.

² וכתב בהפלאה לייסד דכל מצוה שאינה יכולה ליעשות אלא בהשתתפות אחר, הרי השני מחויב אף הוא בעצמו. וכתב להוכיח כן ממה דמצינו ביבמות דמן התורה מותר לייבם הייבי לאוין דעשה דוחה ל"ת, והרי האשה אינה מצווה ביבום ואיך שרי לה לעבור בעשה, וע"כ שכיח שא"א לייבם בלעדיה ה"ה גם היא מצווה ב יבום, וה"נ בברכת כהנים.

ויש לשאול לדבריו, א"כ מדוע נשים אינם בכלל מצות פריה ורביה, הלא אין האנשים יכולים לקיים המצוה בלעדיהם. ושמא כל שאפשר באהרת א"א לחייב כל אשה, ושאינו יבום שא"א לייבם אלא את בית זה, ובברכת כהנים מחויבים הכהנים לברך את כל ציבור זה, ועיין.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ט] והנה לדברי הרמ"א הדרא קושיא לדוכתה על מה שמכו לברך את הבנים והתלמידים וכו' בברכת כהנים.

ובביאור הלכה ריש סי' קכ"ח [סעיף א ד"ה דזר] עמד בזה, וכתב שלסוברים מצוות צריכות כונה לא קשה, [שהרי הזר אינו מתכוון לקיים מצות ברכת כהנים, וכמו שמצינו לענין בל תוסיף בגמ' בעירובין ריש המוצא תפילין לענין בל תוסיף דלמ"ד מצוות צריכות כונה המניח ב' זוגות תפילין אינו עובר בב"ת אלא אם מתכוון ששניהם יהיו לשם מצוה], ולסוברים דמצוות אינם צריכות כונה יש ליישב ע"פ דברי הב"ח שכל שאין הזר נושא כפיו אינו עובר בעשה, א"נ שמכיון שתיקנו חכמים שלא לישא כפים אלא בתפילה, א"כ הנושא שלא בשעת התפילה ה"ה כמכון בהדיא שלא לשם מצוה ושוב אינו עובר בעשה.

י] ובס' אביעזרי [רמב"ם הל' נשיאת כפים פי"ב הי"ד] תמה על הבה"ל דהלא מבואר בגמ' עירובין שם דשלא בזמן המצוה אין איסור בל תוסיף לכו"ע בלא כונה, [כגון הישן בשמיני בסוכה שלכו"ע אינו עובר בעשה בלא כונה], וא"כ ברכת כהנים לגבי זר הרי היא ככל מצוה שלא בזמנה, וא"כ לכו"ע לא יעבור בלא כונה, והיא קו' עצומה על דברי הב"ל, ולדבריו א"ש המנהג.

יא] ושמא יש ליישב קצת את דברי הבה"ל, דס"ל דבכל אופן שאם היה עושהו הכהן היה מקיים מצוה הצטווה ישראל שלא לעשות ככהן, ומכיון שלכהן יש קיום מצוה [למ"ד מצוות א"צ כונה] אף בלא כונה אם עושה כן ישראל ה"ה עובר בעשה, וצ"ע.

יב] בפירוש תורה תמימה על החומש [פר' נשא] הביא עדות איש אמונים בשם הגר"א שיש להניח על יד המתברך יד אחת בלבד לצאת מחשש האיסור על הזר להתברך, [והיינו כפי דרכו של הבה"ל שטעם ההיתר לברך הוא ע"פ דברי הב"ח שללא נשיאת כפים אין איסור עשה], ואמנם יש להעיר בזה דבהנה נשיאת כפים הינה הגבהת הידים וכל שראשו של המתברך נמוך מכנגד כתפיו של הכהן אין כאן חשש נשיאת כפים [והלא אם יברך הכהן כך לא יצא ידי חובתו], ובאם נאמרו דברי הגר"א אולי נאמרו על המברך יד או אדם גבוה, וצ"ב.

עוד יש להעיר, דלכאור' כשם שלב"ח כל שאין כאן אופן של קיום המצוה בכל פרטיה אין כאן איסור עשה, א"כ גם אם ישא ידיו המברך כל שיברך בלחש לא יעבור בעשה שהרי הכהן חייב חברך בקול רם, כמו כן אם המברך אינו עומד אלא יושב או נסמך לא יעבור בעשה.

יג] והנה במש"כ הבה"ל שם ליישב מנהגנו שהרינו כמתכונים שלא לצאת קצ"ע בזה, דהנה בגמ' בעירובין שם מבואר דלמ"ד מצוות א"צ כונה [באם ס"ל שבת זמן תפילין הוא] אין אפשרות להניח ב' זוגות תפילין ע"מ להצילם, וכבר תמהו מדוע לא נימא למציל שיכון להדיא שלא לשם מצוה, וברבנו פרץ שם הוכיח באמת משם דלמ"ד מצוות א"צ כונה אף אם יכון להדיא שלא לשם מצוה קיים המצוה, וע"ע טורי אבן ר"ה כ"ח מש"כ בזה.

אולם באחרונים כתבו בישוב הדבר [עיין קו"ש ח"ב סי' ל"ג ועוד] שבמכון שלא לשם מצוה יש כאן מעשה מצוה אלא שאינו יוצא ידי חובתו בע"כ, ולגבי בל תוסיף כל שיש כאן מעשה מצוה ה"ה בבל תוסיף.

ועכ"פ למה שמבואר בגמ' לענין ב"ת שלא מהניא כונה הפכית לכאור' ה"ה לענין העשה ד"אתם ולא זרים", וא"כ מה מועיל שאנו מכונים להדיא שלא לשם מצוה, וצ"ע ג.

יד] והנה בבה"ל שם בריש דבריו כתב שאין לומר שאין המצוה לכהנים והעשה לזרים אלא בזמן התפילה, שהרי עיקר מצות תפילה להרבה ראשונים אינה מדאו', וא"כ אין לומר שמדאו' מצות עשה דברכת כהנים תלויה הינה במצות תפילה דרבנן.

אולם בחת"ס [שו"ת או"ח סי' כ"ב] כתב שמדאו' אין המצוה אלא בזמן עבודת ציבור או תפילת ציבור, [והוסיף עוד שמדאו' בכל תפילת ציבור או עבודת ציבור חייבים שוב כהנים לישא כפיהם אף שכבר נשאו כפיהם באותו יום], וקשה על דבריו כקו' הבה"ל דאם תפילה דרבנן אין יתכן דמ"ע דברכת כהנים תלויה בה, וצ"ע.

ואולם בס' עמק ברכה כתב בשם הגר"ח מבריסק דאף לסוברים דאין חובה מן התורה להתפלל מ"מ לכו"ע כל המתפלל קיים מצוה ולא דנו הראשונים אלא אם מצוה זו חיובית היא.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ולדבריו א"ש דברי החת"ס שאין מ"ע להכהנים אלא בזמן עבודה או תפילה, ולפי"ז אין גם איסור על הזרים שלא בזמנים הללו, וא"ש היטב המנהג לברך את הבנים בברכת כהנים ואף בנשיאת כפים על ראשם³.

[ג] והנה בתו' סוטה לח. ד"ה וכתוב דבביהמ"ק בכל קרבן ציבור נשאו הכהנים שוב ידיהם, [ובכל יום היו נושאים כפיהם בין בתמיד של שחר ובין בתמיד של בין הערבים וביום שהיה בו מוסף היו נושאים כפיהם שוב במוסף, ומבואר מדבריהם דכן היא החובה מדאו'], ואילו מדברי הרמב"ם סוף פי"ד מנשיאת כפים מבואר שלא היו נושאים הכהנים ידיהם במקדש אלא פעם אחת ביום.

ולמה שהתבאר נראה לכאו' שנחלקו בנידון הנ"ל, שלרמב"ם אין מצות נשיאת כפים מדיני העבודה [וכמו שנקט בבה"ל], ולכן אין חובה יותר מפעם ביום, אלא דזמן נשיאת הכפים הינה בזמן התפילה או העבודה, ואילו לתוס' כל עבודת ציבור מחייבת נשיאת כפים דשלימות העבודה היא ע"ע נשיאת כפים וכמו שנקט בחת"ס, ועיין.

³ והנה למנהג אשכנז כל שהתחילה התפילה מבעוד יום נושאים כפים אף בלילה, וכמו שנהגו בכל הדורות בתפילת נעילה כמבואר בראשונים ובמהרי"ל ואכ"מ, ובטעם הדבר כתבו הראשונים שברכת כהנים לתפילה היא כאימורים לקרבן, וכשם שאם נזרק דם הקרבן ביום אפשר להקריב את אימוריו בלילה כך כל שהתפללו מבעו"י אפשר לישא כפים בלילה. ומדברים אלו נראה קצת כדברי החת"ס שברכת כהנים מדאו' כל ענינה רק בזמן עבודה או תפילה, דאם נימא דמדאו' מקומה בכל מקום אלא שרבנן תיקנו לאמרה בתפילה דוקא, מדוע תיחשב כאימורים לקרבן, ועיין.